

UOT: 821.512.162.09

İradə Yusifova*

**MİXAİL ALEKSANDROVIÇ ŞOLOXOV VƏ
İSMAYIL ŞIXLI YARADICILIĞININ
MÜQAYISƏLİ-TİPOLOJİ TƏHLİLİ
("Sakit Don" və "Dəli Kür" romanları əsasında)**

Açar sözlər: Don, Kür, Melexov, Cahandar ağa, ziddiyyət, psixoloji portret

Key words: The Don, the Kur, Melekhov, Jahandar agha, contradiction, psychological world

Ключевые слова: Дон, Кура, Мелехов, Джахандар ага, противоречие, психологический портрет

Dahi rus yazıçısı Mixail Aleksandroviç Şoloxov ilə görkəmli Azərbaycan nasiri İsmayıl Şıxlının yaradıcılığı müqayisəli-tipoloji təhlil üçün geniş üfüqlər açır. "Sakit Don" və "Dəli Kür", "Oyanmış torpaq" və "Ayrılan yollar" romanlarında müqayisəli-tipoloji paralellər və ideya-məzmun yaxınlığı kifayət qədər çoxdur.

"Azərbaycan sovet ədəbiyyatı tarixi" kitabında XX əsrin ilk onilliklərinin rus nəsrinə bərdə oxuyuruq: "Realizmin bədii ədəbiyyatda əsas və aparıcı mövqə tutması ilə bağlı olaraq inqilabi-tarixi mövzuları əhatəli şəkildə təsvir etmək nəsrdə xeyli qüvvələndi. Xüsusilə bu sahədə rus sovet nəsrinin ədəbi-tarixi təcrübəsi və həmin mövzuda yazılmış "Əzablı yollarla" (A.Tolstoy), "Tarmar" (A.Fadeyev), "Sakit Don" (M.Şoloxov), "Dəmir axın" (A.Serafimoviç), "Çapayev" (D.Furmanov) və s. əsərlərin yaranması qardaş xalqların ədəbiyyatına, o cümlədən, Azərbaycan sovet nəsrinin ideya-bədii inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərmişdir" [1, s.318].

Milli nəsrimizdə bu təsiri yaşayanlardan biri də İsmayıl Şıxlı idi. Görkəmli rus tənqidçisi Yuri Surovtsev V.Solouxinin "Dəli Kür" romanının rus dilinə tərcüməsinin Moskva nəşrindəki ön sözündə ("Xalqların taleləri") yazır:

"Azərbaycan yazıçısı İsmayıl Şıxlının "Dəli Kür"ü əsl roman –epopeyadır. "Abayın yolu", "İtirilmiş yurd" və coxmillətli sovet nəsrinin bədii axtarışda olan roman yazarlarının yaradıcılığına, yeri gəlmişkən, bir xeyli təsir göstərən "Sakit Don" da bu qəbildəndir" [2, s.5]. Həqiqətən də, M.Şoloxovun yaradıcılıq təsirinə Azərbaycan ədəbiyyatında bir çox müəlliflər məruz qalmışlar.

Mixail Aleksandroviç Şoloxov (1905-1984) indiki Rostov vilayətində, onun tərcümeyi-halında real və əfsanəvi bir məkana çevrilmiş Veşenskaya stanitsasının Krujilina xutorunda anadan olmuşdu. L.N.Tolstoy üçün Yasnaya Polyana nə demək idisə, nə qədər əziz idisə, M.Şoloxov üçün də bu sarı qumlar içərisində itib-batan, bağısız-bağatsız, lakin doğma və əziz yer o demək idi. Heç də təsadüfi deyil ki, XX əsrin ilk otuzilliyində Don kazaklarının həyatında baş verən hadisələr ədibin əsas mövzularına çevrilmişdi. Lakin onun həm "Sakit Don", həm də digər əsərləri: "Oyanmış torpaq" (1932-1959), "Onlar Vətən uğrunda vuruşurdular" (1943), "İnsanın taleyi" (1956-1957) təkcə Don kazaklarının deyil, bütün xalqın həyatında baş verən dönüş mərhələlərini özündə əks etdirir və bu gün də müasir ədəbiyyatşünaslıq tərəfindən bu səpkidə dəyərləndirilir.

M.A.Şoloxovun 1925-1940-cı illərdə qələmə aldığı "Sakit Don" roman-epopeyası Birinci Dünya müharibəsi, Fevral çevrilişi, Oktyabr inqilabı (bolşevik-sosialist çevrilişi), vətəndaş mü-

* Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. E-mail: Irada.yusifova@list.ru

haribəsi kimi böyük sosial dəyişikliklərlə zəngin olan bir epoxanı özündə ehtiva edir.

Əsərdə Don çayının sahilində Tatarsk stanitsasında yaşayan və özünəməxsus həyat tərzini olan kazakların adət-ənənələri, onların doğma elə və torpağa sevgisi fonunda milyonlarla insan taleləri, müharibənin gətirdiyi müsibətlər böyük bir ustalıqla təsvir olunmuşdur.

“Sakit Don” roman-epopeyası 20-ci yüzilliyin klassik ədəbi irsinə məxsusdur. 1965-ci ildə Nobel mükafatına layiq görülən bu əsər heç də asan ədəbi tale yaşamamışdır. Bu əsər ideoloji mənələr, ədəbiyyatdankənar qüvvələrin haqsız basqısına məruz qalmışdır.

“Sakit Don” sözün əsl mənasında kazak həyatının həm ağları, həm də qırmızıları eyni obyektivliklə təsvir edən epopeyadır. Əsərdə qarşılaşdığımız xarakterlər, xalq həyatından yoğrulmuş fikir və ideyalar, əzəmətli təbiət görüntüləri, qəhrəmanların axtarış və tapıntıları, mənəvi sarsıntıları və onları faciəvi sonluğa sürükləyən təsvirlər çox təbii və inandırıcı görünür, oxucu özünü boyalardan uzaq sehrlə, təlatümlü və ziddiyyətli bir aləmdə hiss edir.

M.Şoloxovun tədqiqatçısı, ədəbiyyatşünas L.Yakimenko yazır: “Qriqori Melexovun obrazı dünya sənətində tapıntıdır. Qriqorinin ruhunda sosial simpatiyaların və antipatiyaların mübarizəsi, onun sahədə, kotan arxasında hiss etdiyi ruhi sakitlik; onun Aksinyaya illərcə bəslədiyi möhkəm hisslər və Natalyaya soyuqluğu, daha sonra ona, uşaqlarının anasına məhəbbəti; uşaqlara qarşı ata bağlılığı – bütün bunlar Melexovun xarakterində daha yeni cizgiləri açır, həqiqəti təcəssüm etdirən obraz yaradır. Psixoloji analizin bu geniş həcmi – Şoloxovun bədii yaradıcılığının səciyyəvi cəhətlərindən biridir [3, s.97].

Birinci Dünya müharibəsi, sovet dövründə “Böyük Oktyabr sosialist inqilabı” adlandırılan, əslində isə bolşeviklərin dövlət çevrilişi olan 7 noyabr 1917-ci il və Vətəndaş müharibəsi (1918-1920) kimi tarixi hadisələri əhatə edən “Sakit Don” roman-epopeyası M.Şoloxova dünya şöhrəti qazandırmışdır. Əsərin qəhrəmanı Qriqori Melexovun ziddiyyətli və mürəkkəb xarakteri sosial-psixoloji dərinlik və vüsətlə açılmışdır. O, tarixin dramatik anında, kəskin dönüş ərafəsində keçmişdən ayrılma da, yeni cəmiyyətin həqiqətini dərk və qəbul edə bilmir, “yollar ayrıcı”nda qalır.

Professor Telman Cəfərov (Vəlixanlı) göstərir ki, “Bir yazıçı kimi Mixail Şoloxovun böyüklüyü onda idi ki, o, sovet ədəbiyyatını təmsil etməsinə baxmayaraq, reallıq və obyektivlikdən üz çevirməmiş, öz yaradıcılıq dəst-xəttinə, yazı üslubuna sona qədər sadıq qalmağa çalışmışdır. Bəxti onda gətirdi ki, Don kazakları mövzusu yaradıcılığının məhək daşına çevrildi, mərkəzdəki gərəksiz siyasi və ədəbi vuruşlardan uzaqda qala bildi...” [4, s.6].

Həqiqətən, roman-epopeyanın əsas qəhrəmanlarının, xüsusən Melexovun zahiri və mənəvi-əxlaqi portret səciyyəsi də maraqlıdır. Şoloxovun verdiyi portret cizgiləri personajların bu və ya digər hərəkətlərinin motivasiyası baxımından əhəmiyyətli görünür, sanki onların gələcək taleyi burada əks olunur. Bu bədii portretlərdə dolğunluq, çeviklik, daxili gərginlik, psixoloji əhatəlilik və dinamiklik var. Məhz bu və ya digər cəhətdən – mövzu, ideya, portret, təsvir və s. baxımından biz “Sakit Don” ilə İsmayıl Şıxlının “Dəli Kür” romanı arasında müqayisəli-tipoloji təhlil apara bilərik.

Azərbaycan nəsrinin tarixi daha əvvəllərə gedib çıxsada, ədəbiyyatın bu qolunun inkişafı, heç şübhəsiz, XX əsrə aiddir. XX əsrə qədər nəsr yazmış cəmi bir neçə yazıçının adını çəkə bildiyimiz halda, bu əsərdə yaşayıb-yaratmış nasirlərin böyük bir siyahısını tutmaq mümkündür. Onların da əksəriyyətinin yaradıcılığı sovet dövrünə təsadüf edir. Bu yazıçılardan biri də tamamilə orijinal yaradıcılıq dəsti-xətti olan İsmayıl Şıxlıdır (1919-1995).

Xalq yazıçısı İsmayıl Şıxlının adı Azərbaycanda həm bir yazıçı, həm də bir ictimai-siyasi xadim kimi kifayət qədər geniş tanınır. Yaşlı və orta nəslin nümayəndələri arasında onun heç olmasa “Ayrılan yollar” və “Dəli Kür” romanlarını və bir sıra kiçik hekayələrini oxumayan adam tapmaq çətinidir... [5, s.4].

“Sakit Don” epopeyasında rus-kazak həyatı necə verilibsə, “Dəli Kür” romanında da yazıçı XIX əsrdə tarixi qanunauyğunluqların Azərbaycan xalqının həyatına daxilolma prosesini, adamların yaşayışında, mənəviyyatında əmələ gətirdiyi köklü dəyişiklikləri də eləcə realist inandırıcılıqla göstərir. Xalqımızın milli oyanış dövrü Göytəpə kəndində baş verən mürəkkəb və ziddiyyətli hadisələr

fonunda qələmə alınmışdır. Əsər qollu-budaqlı qəhrəmanlarına, ehtiraslar toqquşması və bədii boyaların zənginliyinə görə, haqlı olaraq milli tarixi roman janrının kamil nümunələrindən sayılır.

Sovet dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında həqiqi milli xarakterin, realist zadəgan-kübar (mülkədar) obrazının ilk dolğun, tutumlu örnəyi məhz “Dəli Kür” romanının qəhrəmanı Cahandar ağadır.

İ.Şıxlı “Dəli Kür” romanında XIX əsrin son rübündə Azərbaycan kəndinin real mənzərəsini canlandırmışdır. Əsər feodal-patriarxal adətlərin insan ləyaqətinə zidd mahiyyətini müxtəlif tərəflərdən işıqlandırır. Müəllif müəyyən ictimai meyilləri təmsil edən canlı surət yaradır. Qəddar adam olan mülkədar Cahandar ağa iztirabları ilə verilmiş canlı tipdir. Bir tərəfdən feodal-patriarxal adətlərin hökmranlığı, onun acgözlüklə qəbul etdiyi yeni qurbanlar, digər tərəfdən isə əsrin yavaş-yavaş bu ucqarda da baş qaldıran ruhu əsərdə qabarıq ifadə olunmuşdur.

“Azərbaycanda xalq maarifinin inkişafı, milli kadrların yetişdirilməsində Qori Müəllimlər Seminariyasının misilsiz xidmətləri məlum həqiqətdir. İ.Şıxlı ilk dəfə olaraq yorulmaz maarifçi, qorxmaz insan olan Aleksandr Osipoviç Çernyayevskinin inandırıcı bədii surətini yaratmağa çalışmışdır” [6, s.276-277].

Akademik Bəkir Nəbiyev yazırdı: “Dəli Kür” İsmayıl Şıxlının təkcə həmcə ən böyük əsəri olmaqla qalmayıb, eyni zamanda həm müəllifin, həm də son illər Azərbaycan nəsrinin qiymətli nümunələrindən biridir. Bu əsər yazıcının sənətkar yetkinliyini, kəskin konflikt, dərin psixoloji təhlil əsasında güclü xarakter yaratmaq bacarığını nümayiş etdirən əlamətlərlə zəngindir” [7, s.5].

“Sakit Don”da Melexovu yaradan Şoloxov kimi, İ.Şıxlı da Cahandar ağanı bədii surət olaraq bütün daxili ziddiyyətləri ilə təsvir etmişdir. Xırdaca bir ehtiyatsızlıq üstündə bacısı Şahnigarı vəhşicəsinə öldürməklə guya namusunu ləkədən qoruyan Cahandar ağa özgənin kəbinli arvadını götürüb qaçanda kiminsə namusuna ləkə vurduğunun əsla fərqi varmır. Yazıcının inandırıcı bədii təsvirlərində çox güclü bir xarakter təsiri bağışlayan Cahandar ağanın həyatı da Qriqori Melexov kimi həmişə güclü sarsıntılar və təlatümlər içərisində keçir. Şahnigarın qətl, bəzi ailə üzvlərinin daxilən, mənən ona yad olması, doğma qızının qaçırılması, rəsmi hökumət nümayəndələri ilə özü arasında baş verən ixtilaf, vaxtilə bir sözünü iki eləməyənlərin indi onun üzünə durması romanın əvvəllərində sal qayaya bənzəyən surəti dörd yandan döyəcəyən güclü dalğalar kimi öz təsirini göstərir. Cahandar ağa artıq zəmanənin dəyişdiyini, onun adət etdiyi “əlçatmaz”, “ünətməz” idillik orta əsr mülkədar həyat tərzinin əsaslarının sarsılmağa başladığını hiss edir. Lakin o öz mövqelərindən asanlıqla əl çəkən, hədə-qorxudan ürəkən adam da deyil. Cahandar ağa bir mülkədar kimi güclüdür, sanballıdır. Yuxarıda saydığımız maneələrə, onları doğuran ictimai-siyasi səbəblərə qarşı mubarizədə isə zəifdir, tarixən məhduddur. Onun bir xarakter olaraq Melexov kimi faciəsi də bundan doğur. Cahandar ağanın sonbeşiyi Əşrəfi Qori Seminariyasında rus təhsili almağa qoymasının özü də bu cəhətdən ikili xarakter daşıyır. Bir tərəfdən o görür ki, rusca bilməyin, savadlı olmağın divan-dərə yanında söz keçirməkdə əhəmiyyəti var, bunu zəmanə özü tələb edir; digər tərəfdən də davranışında və hərəkətlərində zəriflik, adamlara münasibətində həssaslıq müşahidə etdiyi Əşrəfin təhər-tövrü onun ürəyini açmır. Cahandar ağa oğlunun simasında hər şeydən əvvəl polad kimi əyilməz, “əlləri cod”, “baldırları möhkəm”, “sinəsi və qolları tunc kimi”, atıb-vuran bir adam görmək istərdi”

İsmayıl Şıxlının ən güclü əsəri, şübhəsiz ki, “Dəli Kür”dür; yaratdığı ən güclü obraz isə – Cahandar ağadır. Qəribədir, diqqət etdikdə, Cahandar ağada istənilən qədər mənfi cəhətlər, naqisliklər var: başqasının namusuna sataşır – arvadını götürüb qaçır, rəiyyətdə qarşı amansızdır, bacısını qətlə yetirir, yoxsullara yuxarıdan aşağı baxır və s. Lakin biz ona mənfi obraz kimi baxmırıq, nifrət etmirik ona. Hətta, dəyişən zəmanədə təklənmiş dağ cüssəli Cahandar ağaya acıyıırıq. Bir sözlə, o, faciəvi obrazdır. Görkəmli filosof-tənqidçi Asif Əfəndiyev yazırdı: “Yarımqıq ehtirasların, yarımqıq mərdliyin, yarımqıq xeyirin, “nəzakətli” bədəməlliyn, pambıqla baş kəsməyin... antipodu dəli Cahandar”. Və ya: “Cahandar ağa quru, ehtirassız, namərd, zavallı adam deyil”.

Tənqidçi sonra obrazın faciəsinin kökünü müəyyən edir və yazır: “Cahandar ağa başa düşmüşdür ki, artıq dəyişməyə doğru gedən zəmanədə ona, onun idealına, həyat tərzinə yer yoxdur. Buna görə də Cahandar ağanın mənəvi ölümü fiziki ölümünü qabaqlayır... Cahandar ağa tarix tərə-

findən məhvə məhkum edilən şəxsiyyətdir. Onun həyat ideali məhdud, fəaliyyəti birtərəfli və qeyri-kamil, qayəsi ibtidaidir. Lakin o, qərribə bir şəriyyəti, qərribə bir gözəlliyi və ahəngi də özüylə bərabər Kürün dalğalarına tapşırırdı” [8, s.8].

Bax, bu “qərribə”ləri görəndə, ustalılıqla oxucuya çatdıran da İsmayıl Şıxlı qələminin qüdrəti, İsmayıl Şıxlının sənətkarlığıdır.

“Dəli Kür” haqqında yazan bəzi tənqidçilər (roman haqqında saysız-hesabsız məqalələr yazılıb) əsəri “gərgin dramatik toqquşmalar, qüvvətli xarakterlər romanı” adlandırırlar və biz bu fikirlə razılaşıırıq. Bəziləri romanda “feodal geriliyinin təsvirini” görürlər. Başqaları Cahandar ağaya “dəli-qanlı və zalım mülkədar” deyirlər. Amma bütün bunlar bir o qədər də əhəmiyyətli deyil. Əhəmiyyətli olan odur ki, İsmayıl Şıxlı Cahandar ağa kimi son dərəcə sanballı, ölməz bir obraz yaratmağa müvəffəq olmuş, Azərbaycan ədəbiyyatı xəzinəsinə “Dəli Kür” kimi başdan-ayağa milli ruhla aşılanmış dəyərli bir roman vermişdir.

Yenə rus tənqidçisi Y.Surovtsevə müraciət edək: “Müəllifin qabaqcıl rus ziyalılarının əzgin azərbaycanlı kütlələri arasında 1905-ci il burjua-demokratik inqilabı ərəfəsində maarifçi fəaliyyətini göstərən roman səhifələri, elə bil roman müəllifini keçmişlə, feodal həyat tərzinə həmdərdlik ittihamlarından möhkəm müdafiə edir. Yenə də belə ittihamlar var idi. Məsələ nədə idi? Yazıçının nəyi buna səbəb olmuşdu? Bəlkə öz qəhrəmanının bəzi cəhətlərinə həmdərdliyi? Cahandar ağa büsbütün azərbaycanlıdır, məhsulu olduğu cəmiyyətin şərəf qanunlarını müqəddəs tutur. Lakin bunun əsasında müəllifi feodalizmə şərikləkdə günahlandırmaq o deməkdir ki, ədəbiyyatdan başın çıxır” [9, s.4].

Aşağıdakı fikirlər isə sanki elə M.Şoloxovun “Sakit Don” epopeyası haqqında deyilib, çünki hər iki əsər arasındakı yaxınlığı, doğmalığı müəllif müqayisəli-tipoloji təhlil əsasında asanlıqla görə bilmişdir: “Dəli Kür” romanı Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində yeni bir səhifə açdı. Azərbaycan cəmiyyətinin böyük inqilabi sarsıntılar ərəfəsində təbəqələşməsi müəllif tərəfindən dərindən incələnməmişdir.

M.Şoloxov Azərbaycan oxucularının sevimli yazıçılarındanıdır. Onun “Don” hekayələri, “Sakit Don”, “Oyanmış torpaq”, “İnsanın taleyi” kimi görkəmli əsərləri dəfələrlə Azərbaycan dilində nəşr olunmuşdur. Şoloxovun seçilmiş əsərlərinin səkkiz cildliyi də azərbaycanlı oxucunun istifadəsinə verilmişdir. M.Şoloxov ali və orta məktəblərimizdə öyrənilir, geniş tədris edilir, onun həyat və yaradıcılığına aid elmi və publisist materiallar dərc olunur.

Beləliklə, təhlil və araşdırmalar göstərir ki, M.Şoloxovun “Sakit Don” epopeyasındakı Qriqori Melexov ilə İ.Şıxlının “Dəli Kür” romanındakı Cahandar ağa obrazları xarakter, ideya-məzmun və mənavi-əxlaqi dünyagörüşü etibarilə bir çox tipoloji cəhət və keyfiyyətləri ilə oxşardır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan sovet ədəbiyyatı tarixi. İki cildə, I c. (Baş redaktor: akad. M.Arif) Bakı, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı.
2. Шихлы Исмаил. Буйная Кура (роман). Перевод с азербайджанского В.Солоухина. Предисловие («Судьбы народные», с.3-12). Ю.Суровцева. Москва: «Художественная литература», 1976.
3. Якименко Л. Творчество М.А.Шолохова. 2 изд. (испр. и доп). Москва, 1970.
4. Şoloxov Mixail Aleksandroviç. Sakit Don. *Birinci kitab. Rus dilindən tərcümə edəni: Cahandaxş Cavadzadə. Cəfərov (Vəlixanlı) Telman. “Mixail Şoloxov və onun “Sakit Don” roman-epopeyası” (Ön söz, s. 4-12). Bakı, “Avrasiya-press”, 2006.*
5. İsmayıl. Şıxlı Seçilmiş əsərləri. İki cildə, I cild. Tərtib edəni: Elçin Şıxlı; Ön sözün müəllifi: İntiqam Qasımzadə. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2005.
6. Azərbaycan sovet ədəbiyyatı tarixi. İki cildə, II c. (Baş redaktor: akad. M.Arif) Bakı, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1967.
7. Nəbiyev B. Müqəddimə. İsmayıl Şıxlı. Seçilmiş əsərləri. İki cildə, I c. Bakı, Azərənşr, 1971.
8. İsmayıl Şıxlı. Seçilmiş əsərləri. İki cildə, I cild. Tərtib edəni: Elçin Şıxlı; Ön sözün müəllifi: İntiqam Qasımzadə. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2005.
9. Шихлы Исмаил. Буйная Кура (роман). Перевод с азербайджанского В.Солоухина. Предисловие («Судьбы народные», с.3-12).

**COMPARATIVE-TYOLOGICAL ANALYSIS OF THE
CREATIVITY BY MIKHAIL ALEKSANDROVICH
SHOLOKHOV AND ISMAYIL SHIKHLIY**

(On the basis of materials of "The Silent Don" epos and "The Crazy Kur" novel)

SUMMARY

The article is about the comparative-typological characteristics of the works by the great Russian writer Mikhail Alexandrovich Sholokhov, and the outstanding Azerbaijani writer Ismayil Shikhly. As the unsurpassed master of prose, Sholokhov has managed to touch in his creativity on a set of issues of humanitarian character in all their variety, and the main thing is deeply getting into an essence of the above-named problems, has found a key to the solution of many of them. It is thought that in this context he has created full school of humanity. Experiences, actions and acts of his main characters are that's bright confirmation.

In this article it is emphasized that Grigori Melekhov from "The Silent Don" epos and Jahandar agha from "The Crazy Kur" novel have got a lot of similar ideological-psychological features and close moral-spiritual qualities which make these heroes native and enable to analyze them by the comparative-typological point of view.

**СРАВНИТЕЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ
ПРОИЗВЕДЕНИЙ МИХАИЛА АЛЕКСАНДРОВИЧА
ШОЛОХОВА И ИСМАИЛА ШЫХЛЫ**
(на основе эпоса «Тихий Дон» и романа «Буйная Кура»)

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена сравнительно-типологической характеристике произведений великого русского писателя Михаила Александровича Шолохова и выдающегося азербайджанского писателя Исмаила Шыхлы. Как непревзойденный мастер прозы, Шолохов сумел затронуть в своем творчестве множество проблем гуманитарного характера во всем их разнообразии, и главное, глубоко проникая в суть вышеназванных проблем, смог подобрать ключ к решению многих из них. Думается, что в этом смысле он создал целую школу гуманизма. Переживания, действия и поступки его главных героев тому яркое подтверждение.

В статье подчеркивается, что Григорий Мелехов из эпоса «Тихий Дон» и Джахандар ага из романа «Буйная Кура» имеют много одинаковых идейно-содержательных черт и схожих морально-нравственных качеств, которые сближают этих героев и дают возможность анализировать их с точки зрения сравнительно-типологического метода.